

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-8

УДК 130.2:140.8 [37.013.73]

МИРОТВОРЧИСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ
PEACEMAKING AS A COMPONENT NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION IN
UKRAINE

Л. Г. Березний

Актуальність теми дослідження. Оптимізація національно-патріотичного виховання належить до гостроактуальних та нагальних завдань українського суспільства. Це завдання ні тільки для педагогів, політиків, громадянських діячів, але й для всього українського народу. Безперечно, з набуття нашою країною незалежності, можна відзначити ті вагомі кроки, які були зроблені у напрямку осягнення власної ідентичності, визначення національних пріоритетів, формування національної самосвідомості та громадянського і патріотичного виховання українців. На засадах гуманістичних загальноєвропейських цінностей розроблена Концепція національно-патріотичного виховання, запропоновані ефективні теоретично-методологічні рекомендації та проекти. Проте, невпевненість, світоглядні злами, переоцінка цінностей, які були спричинені в суспільстві військовою агресією РФ, не тільки загострили почуття патріотизму, любові до Батьківщини, але й стали викликом для освітян, спричинили перегляд сталого розуміння ціннісно-сміслових аспектів національно-патріотичного виховання. Саме тому, особливо важливим є звернення до дослідження феномену миротворчості у його історичній ретроспективі та розробити практичні рекомендації для інспірації його ціннісно-світоглядного потенціалу у сучасних стратегіях національно-патріотичного виховання.

Постановка проблеми. Метою дослідження є аналіз евристичного потенціалу ідеї миролюбства та миротворчості в українській літературно-філософській традиції, на її засадах

Urgency of the research. Optimizing national-patriotic education is one of the acute and urgent tasks of Ukrainian society. This is a task not only for teachers, politicians, civic figures, but also for the entire Ukrainian people. Undoubtedly, since our country gained independence, it is possible to note the important steps that were taken in the direction of understanding one's own identity, defining national priorities, forming national self-awareness and civic and patriotic education of Ukrainians. The concept of national-patriotic education was developed on the basis of humanistic universal European values, and effective theoretical and methodological recommendations and projects were proposed. However, insecurity, worldview fractures, reassessment of values, which were caused in society by the military aggression of the Russian Federation, not only sharpened the feeling of patriotism, love for the Motherland, but also became a challenge for educators, caused a revision of the permanent understanding of the value-meaning aspects of national-patriotic education. That is why it is especially important to study the phenomenon of peacemaking in its historical retrospect and to develop practical recommendations for inspiring its value-worldview potential in modern strategies of national-patriotic education.

Target setting. The purpose of the study is to analyze the heuristic potential of the idea of peace-loving and peace-making in the Ukrainian literary and philosophical tradition, on its basis to develop practical

розробити практичні рекомендації для оптимізації національно-патріотичного виховання в Україні в контекстах військової агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену національно-патріотичного виховання є наскрізною лінією у творчості видатних українських митців: Лесі Українки, М. Драгоманова, І. Франка, Д. Чижевського, Т. Шевченка. На сучасному етапі теоретично-методологічні підвалини у дослідженні цього феномену визначають праці таких українських вчених як: І. Бех, Ю. Івченко, І. Кучинська та ін. Питання етнонаціональної специфіки громадянського та патріотичного виховання набули широкого обговорення серед сучасних українських філософів, зокрема, це праці Є. Бистрицького, І. Бичка, М. Поповича, С. Пролеєва, О. Білого, Р. Зимовця та ін. Проте, міфотворчість як вагома складова національно-патріотичного виховання потребує окремих теоретичних розвідок.

Виклад основного матеріалу дослідження. У всі історичні часи війни та збройні конфлікти змушували людство до перегляду базових основ людського та етнонаціонального буття, загострюючи проблему пошуку власної ідентичності та релевантних програм оптимізації патріотичного та громадянського виховання. Досвід тривалого протистояння нашого народу у сучасні війни є свідченням наявності любові до Батьківщини, розвинутого дієвого патріотизму серед широких верств населення, а також про великий миротворчий потенціал українців, який віками викристалізовувався у національній самосвідомості наших пращурів та як самий великий скарб бережно передавався нащадкам. Так, ідентичність охоплює спільні цінності, звичаї, історію, мову які визначають спільноту. Це складова не матеріальна, вона з'єднує нас разом та виховуючи почуття приналежності та єдності. у всі часи Україна завжди йшла шляхом опори на власні сили, а підтримувало цей дух їхнє миролюбство, тому що тільки шляхом перемовин і договорів можна було сформувати свою державу. світоглядна

recommendations for optimizing national-patriotic education in Ukraine in the context of military aggression.

Actual scientific researches and issues analysis. The study of the phenomenon of national-patriotic education is a cross-cutting line in the work of prominent Ukrainian artists: Lesya Ukrainka, M. Drahomanov, I. Franko, D. Chyzhevskyi, T. Shevchenko. At the current stage, the theoretical and methodological foundations in the study of this phenomenon are determined by the works of such Ukrainian scientists as: I. Bekh, Yu. Ivchenko, I. Kuchynska, and others. The issue of ethno-national specifics of civic and patriotic education has been widely discussed among modern Ukrainian philosophers, in particular, the works of E. Bystrytskyi, I. Bychko, M. Popovych, S. Proleev, O. Bily, R. Zymovets, and others. However, myth-making as a significant component of national-patriotic education requires separate theoretical investigations.

The statement of basic materials. In all historical times, wars and armed conflicts have forced humanity to review the basic foundations of human and ethno-national existence, exacerbating the problem of finding one's own identity and relevant programs for optimizing patriotic and civic education. The experience of our people's long-term resistance in modern wars is evidence of love for the Motherland, developed effective patriotism among broad sections of the population, as well as the great peacemaking potential of Ukrainians, which crystallized over the centuries in the national self-consciousness of our ancestors and how the greatest treasure was carefully handed down to descendants. Thus, identity includes common values, customs, history, and language that define a community. This component is not material, it connects us together and fosters a sense of belonging and unity. at all times, Ukraine always followed the path of relying on its own forces, and this spirit was supported by their love of peace, because it was only through negotiations and treaties that one could form its state. worldview bipolarity and dissimilarity between the mentality of

біполярність та неспорідненість ментальності сучасного українського народу з російською сформувалася під впливом вагомих соціальних, культурних та історичних факторів, які засвідчують автентичність "духу" українців.

Український народ формувався більше під впливом вольностей на відміну від імперських зазіхань завойовників. Під вольностями ми розуміємо козащину, а це право вибору простим народом вибирати гетьмана на відміну від імперії де виборів не було зовсім. Сформувати державу в XVII ст. було не з легких варіантів, адже поруч було безліч імперій. Тільки принципи миротворчості допомогли сформувати державу в Європі, вільна людина це найвища цінність і тому цю цінність треба захищати адже мир це не відсутність конфліктів, а здатність справлятися з конфліктами мирними шляхами.

Висновки. У підсумку варто зазначити, що миролюбство та миротворчість як етноментальна риса українського народу, є вагомим чинником національної ідентичності. Саме тому є важливою складовою для оптимізації програми національно-патріотичного виховання у часи війни. Особливо слід відзначити, що треба розвивати історії успіхів і перемог українського народу. Ми повинні розвивати силу та діалог, адже загарбник недуже охочий до діалогу. Ми можемо співіснувати у себе вдома з різними культурами та релігіями, у нас багата регіональність, треба її зробити нашою сильною рисою.

Ключові слова: миротворчість, націонал-патріотичне виховання, війна, нація, комунікація.

the modern Ukrainian people and the Russian one was formed under the influence of significant social, cultural and historical factors that testify to the authenticity of the "spirit" of Ukrainians.

The Ukrainian people were formed more under the influence of freedoms, as opposed to the imperial encroachments of the conquerors. By liberties, we understand the Cossacks, and this is the right of the common people to choose a hetman, unlike the empire, where there were no elections at all. To form a state in the 17th century. was not an easy option, because there were many empires nearby. Only the principles of peacemaking helped to form a state in Europe, a free person is the highest value and therefore this value must be protected, because peace is not the absence of conflicts, but the ability to cope with conflicts in peaceful ways.

Conclusions. In conclusion, it is worth noting that peace-loving and peacemaking, as an ethno-mental trait of the Ukrainian people, is an important factor of national identity. That is why it is an important component for optimizing the program of national-patriotic education in times of war. It should be especially noted that it is necessary to develop the stories of successes and victories of the Ukrainian people. We must develop strength and dialogue, because the aggressor is not very willing to dialogue. We can coexist at home with different cultures and religions, we have a rich regionalism, we must make it our strong feature.

Keywords: peacekeeping, national-patriotic education, war, nation, communication.

Актуальність теми дослідження. Оптимізація національно-патріотичного виховання належить до гостроактуальних та нагальних завдань українського суспільства.

Це завдання ні тільки для педагогів, політиків, громадянських діячів, але й для всього українського народу. Безперечно, з набуття нашою країною незалежності, можна відзначити ті вагомні кроки, які були зроблені у напрямку осягнення власної ідентичності, визначення національних пріоритетів, формування національної самосвідомості та громадянського і патріотичного виховання українців. На засадах гуманістичних загально європейських цінностей розроблена Концепція національно-патріотичного виховання [4], запропоновані ефективні теоретично-методологічні рекомендації та проекти.

Проте, невпевненість, світоглядні злами, переоцінка цінностей, які були спричинені в суспільстві військовою агресією РФ, не тільки загострили почуття патріотизму, любові до Батьківщини, але й стали викликом для освітян, спричинили перегляд сталого розуміння ціннісно-сміслових аспектів національно-патріотичного виховання. Саме тому, особливо важливим є звернення до дослідження феномену миротворчості у його історичній ретроспективі та розробити практичні рекомендації для інспірації його ціннісно-світоглядного потенціалу у сучасних стратегіях національно-патріотичного виховання.

Постановка проблеми. Метою дослідження є аналіз евристичного потенціалу ідеї миролюбства та миротворчості в українській літературно-філософській традиції, на її засадах розробити практичні рекомендації для оптимізації національно-патріотичного виховання в Україні в контекстах військової агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену національно-патріотичного виховання є наскрізною лінією у творчості видатних українських митців: Лесі Українки, М. Драгоманова, І. Франка, Д. Чижевського, Т. Шевченка. На сучасному етапі теоретично-методологічні підвалини у дослідженні цього феномену визначають праці таких українських вчених як: І. Бех, Ю. Івченко, І. Кучинська та ін. Так, І. Бех наголошує на методологічному розмежуванні громадянськості та патріотизму [1]. Питання етнопатріотичної специфіки громадянського та патріотичного виховання набули широкого обговорення серед сучасних українських філософів, зокрема, це праці Є. Бистрицького, І. Бичка, М. Поповича, С. Пролєєва, О. Білого, Р. Зимовця та ін. Проте, міфотворчість як вагома складова національно-патріотичного виховання потребує окремих теоретичних розвідок.

Виклад основного матеріалу дослідження. У всі історичні часи війни та збройні конфлікти змушували людство до перегляду базових основ людського та етнопатріотичного буття, загострюючи проблему пошуку власної ідентичності та релевантних програм оптимізації патріотичного та громадянського виховання. Досвід тривалого протистояння нашого народу у сучасній війні є свідченням наявності любові до Батьківщини, розвинутого дієвого патріотизму серед широких верств населення, а також про великий миротворчий потенціал українців, який віками викристалізовувався у національній самосвідомості наших пращурів та як самий великий скарб бережно передавався нащадкам.

Слід зауважити, що патрон української філософії М. Попович, розглядаючи ментальність як “спосіб мислення”, наголошує на тому, що одне із провідних понять українського світогляду – воля, у свідомості українського народу ототожнюється з поняттям мир: “маємо волю в миру, а поза своїм миром гірку долю” [7, с. 244].

З початком вторгнення РФ в українському суспільстві посилюється розуміння автентичності смислів української національної ідентичності. Україна як держава складається з різних територій, які існували в країні трохи незгуртовано, але війна посприяла до взаємодії в одне ціле. Українське більш старше покоління звернене у минуле, а молоде покоління, де домінують економічні чинники, звернене більш проєвропейськими цінностями. Так, ідентичність охоплює спільні цінності, звичаї, історію, мову які визначають спільноту. Це складова не матеріальна, вона з'єднує нас разом та виховуючи почуття приналежності та єдності. На думку українського історика та публіциста

Івана Лисяка-Рудницького “існування нації спирається на свідому волю її членів” [5, с. 11]. Заслуговує на увагу думка історика щодо тлумачення концепту ідеї “суспільний договір” як точки тяжіння, котра “лежить у волі бути товариством, підпорядковуватися запровадженням законам і владі, користуватися правами й виконувати обов’язки” [5, с. 12]. Трагізм процесу створення української нації саме на європейських просторах – те, на що звертає увагу Лисяк-Рудницький: “...нема прямого помосту між Україною короля Данила та гетьмана Хмельницького, між Україною Мазепи та Петлюри. Здобутки та традиції перших не могли прямою лінією перейти до останніх. Доводилося починати наново. Ось тут лежить причина хронічної політичної недозрілості українського суспільства, його інфантильності та примітивізму. Це саме стосується й культурної ділянки” [5, с. 20].

В Україні були різні періоди становлення етногенезу українців: Київська Русь, Галицько-Волинська держава, Велике князівство Литовське та наявність позанаціональних періодів від Любліна 1569 р. і до повстання в 1648 р. Козацької держави, ліквідація в другій половині 80-х років XVIII ст. козацької автономії, УНР, Гетьманат П. Скоропадського, драматичний період, який розпочався після 20 років XX ст. У всі часи Україна завжди йшла шляхом опори на власні сили, а підтримувало цей дух їхнє миролюбство, тому що тільки шляхом перемовин і договорів можна було сформувати свою державу. Тож, що вже в ті часи підрастаюче покоління виховували в душі миру і злагоди але з готовністю до участі у вирішенні проблем попередження найрізноманітніших збройних конфліктів. Так, С. Пролесів, роблячи певні методологічні застереження, наголошує на тому, що саме історичність є невід’ємним виміром ідентичності. За його слушним переконанням: “ідентичність має місце там, де смисловий горизонт, який її логічно й за змістом уможливорює, сам є способом її присутності її в бутті” [2, с. 51].

Україна на сьогоднішній день це багатоетнічна країна, де розгортаються життєві світи спільнот, які різняться, як за походженням, так і культурою спільноти. Ці спільноти разом з українцями взаємодіяли в українському середовищі, але вони були відірвані від свого етносу. Якщо одні події минулого остаються в народній пам’яті надовго, то інші наполегливо розганяються як негативні. Приклад між Україною та Польщею, але порозуміння знайдене і зараз Польща дуже допомагає Україні. Також негативні спогади про кримських татар про їх набіги грабіжницькі про зраду другої світової війни, але за роки незалежності наповнюються іншими сюжетами. Ми повинні наповнювати національну пам’ять про спільні дії під час Визвольної війни 1648–1654 років, та не забувати і інші періоди депортації цього народу. Після початку війни відбувається віддалення українців від пам’яті загарбників. Також треба повертати історичну правду про бій під Крутами 1918 р., битва під Конотопом 1659 р., різанина під Батурінім 1708 р. та інших прикладів нашої закоренілої дружби. Якщо ми розуміємо ці особливості взаємовідносин, що склалися між етносами України, це допомагає нашій країні проводити конструктивну національну політику, яка повинна спиратися на реалії українського життя.

За свідченням видатного українського етнографа та антрополога Ф. К Вовка: “Український народ на всій занятій ним території вирізняється низкою спільних для всього його складу етнографічних особливостей, які не викликають сумніву в тому, що він являє собою одне етнічне ціле, яке абсолютно виразно виділяється із середовища інших слов’янських народів” [3, с. 220].

Для обґрунтування тези, що миролюбство є унікальною рисою та вагомою

складовою “духу українців”, варто звернутися до фундаментальної праці К. Ясперса “Психологія світоглядів”, використовуючи його структуру типів духу у конструюванні принципів розрізень [8, с. 264–265].

Отже, світоглядна біполярність та неспорідненість ментальності сучасного українського народу з російською сформувалася під впливом вагомих соціальних, культурних та історичних факторів, які засвідчують автентичність “духу” українців.

Український народ формувався більше під впливом вольностей на відміну від імперських зазіхань завойовників. Під вольностями ми розуміємо козаччину, а це право вибору простим народом вибирати гетьмана на відміну від імперії де виборів не було зовсім. Сформувати державу в XVII ст. було не з легких варіантів, адже поруч було безліч імперій. Тільки принципи миротворчості допомогли сформувати державу в Європі, вільна людина це найвища цінність і тому цю цінність треба захищати адже мир це не відсутність конфліктів, а здатність справлятися з конфліктами мирними шляхами. Навіть після відсторонення імператора була сформована Центральна рада на чолі з Грушевським, тоді українці змогли домовитись та сформувати свою державу. Але більшовики не вбачали в Україні незалежну державу, тому почали війну проти тільки сформованої української держави. На території нашої держави було багато спроб сформувати незалежність, але незрілість і слабкість тодішньої влади дали негативний результат, Україна знову втратила свою незалежність. Українська суспільно-політична система не являється ідеальною, але вона не може порівнюватися з російською. Україна зараз бореться з імперськими зазіханнями агресорки, яка застосовує всі свої ресурси не для своїх громадян, а для захоплення та вбивства громадян України. Україна здатна боротися та перемогти, ми боремося за свободу і досягти її можна лише завдяки силі з нашої сторони та діалогу, однією дипломатією та діалогом з загарбником не домовитись.

На відміну від сусідів кочівників, болгар і угорців, український етнос і його нація сформувалася у власному етноареалі. Сталість географічного оточення привела до адаптації українців до ландшафту, що й відобразалось в установках, як-от: Дніпро й Десна, Карпати і Херсонський степ, Хортиця – для українців це не просто топоніми, а їхнє середовище проживання, дім, Батьківщина, поетичні образи та елементи міфології.

На формування українського-національного характеру впливали відкритість і незахищеність території. Українці постійно на собі відчували тиск сусідів які хотіли їх підкорити, тому українці постійно захищалися від ворогів, що й сформувало їхні риси волелюбності та войовничості. На формування характеру українців вплинуло землеробство, яким займалися наші предки. Саме зв'язок з землею і визначив їх світогляд. В українців завжди було відчуття гармонії, працьовитість, відсутність агресії, а звідси миротворчість, відчуття індивідуалізму.

Україна зараз – форпост західної цивілізації. У цьому наша істина та наш характер відстоювати свою правду європейську ідентичність на відміну від сусіда. Зараз у нас присутній образ жертви, який нас тягне вниз, ми хотіли нам не дали це інфантильна точка зору. Наш світ багатий на різні культури та релігії, які співіснують разом мусульмани, іудеї, католики та православні. На сьогодні ми створюємо вузьку ідентичність, тому що ворог не дає. Україна – країна, яка з найдавніших часів належить до європейської родини, держав не було у багатьох країн Європи – Чехія, Польща, Фінляндія. Україна повинна деколонізуватися та

декомунізуватися, наш шлях свободи європейських цінностей. Нам не вистачає історії успіхів, протистояти колонізації йти шляхом успіхів і перемог. Наведемо думку І. Котляревського: “Де общее добро в упадку, / Забудь отця, забудь і матку, / Лети повинності ісправлять. / Любовь к Отчизні де героїть, / Там сила вража не устоїть” [6, с. 407].

Висновки. У підсумку варто зазначити, що миролюбство та миротворчість як етноментальна риса українського народу, є вагомим чинником національної ідентичності. Саме тому є важливою складовою для оптимізації програми національно-патріотичного виховання у часи війни. Особливо слід відзначити, що треба розвивати історії успіхів і перемог українського народу. Ми повинні розвивати силу та діалог, адже загарбник недуже охочий до діалогу. Ми можемо співіснувати у себе вдома з різними культурами та релігіями, у нас багата регіональність, треба її зробити нашою сильною рисою.

Список використаних джерел:

1. Бех, ІД 2019, *Патріотичне і громадянське виховання у власних межах*, т. 1. Київ; Переяслав-Хмельницький: Юрка Любченка, с. 607–618.
2. Бистрицький, Є, Пролеєв, С, Білий, О, Лозниця, С, Зимовець, Р & Кобець, Р 2018, *Національна ідентичність і громадянське суспільство*, Київ: Дух і Літера, 464 с.
3. Вовк, Ф 2022, *Студії з української етнографії та антропології*, Харків: Видавець Олександр Савчук, 464 с.
4. *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України 2022*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>>. [24 Листопад 2023].
5. Лисяк-Рудницький, ІП 1994, *Історичні есе*: в 2 т, Т.1, Київ: Основи.
6. *Мудрість передвічна. Афоризми давніх українських мислителів XI – поч. XIX ст.* 2019, Упорядник В. Шевчук. Київ: ТОВ Видавництво Кліо, 440 с.
7. Попович, М 2006, *Українська національна ментальність. Проблеми теорії ментальності*, Київ: Наукова думка, с. 232–272.
8. Ясперс, К 2009, *Психологія світоглядів*, пер. з нім. О. Кислюка, Р. Осадчука, Київ: Юніверс, 464 с.

References:

1. Bekh, ID 2019, *Patriotychnе i hromadyans'ke vykhovannya u vlasnykh mezhakh (Patriotic and civic education within one's own borders)*, T.1, Kyiv; Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu: Yurka Lyubchenka, s. 607–618
2. Bystryts'kyu, YE, Proleyev, S, Bilyy, O, Loznytsya, S, Zymovets', R & Kobets', R 2018, *Natsional'na identychnist' i hromadyans'ke suspil'stvo (National identity and civil society)*, Kyiv: Dukh i Litera, 464 s.
3. Vovk, F 2022, *Studiyi z ukrajins'koyi etnohrafiiyi ta antropolohiyi (Studies in Ukrainian ethnography and anthropology)*, Kharkiv: Vydavets' Oleksandr Savchuk, 464 s.
4. *Kontseptsiya natsional'no-patriotychnoho vykhovannya v systemi osvity Ukrayiny (The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine) 2022*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>>. [24 November 2023].
5. Lysyak-Rudnyts'kyu, IP 1994, *Istorychni ese (Historical essays): v 2 t, T.1*, Kyiv: Osnovy.
6. *Mudrist' peredvichna. Aforyzmy davnikh ukrajins'kykh myslyteliv XI – poch. XIX st. (Wisdom is eternal. Aphorisms of ancient Ukrainian thinkers of the 11th century – beginning XIX century)* 2019, Uporyadnyk V. Shevchuk. Kyiv: TOV Vydavnytstvo Klio, 440 s.
7. Popovych, M 2006, *Ukrayins'ka natsional'na mental'nist'. Problemy teoriyi mental'nosti (Ukrainian national mentality. Problems of the theory of mentality)*, Kyiv: Naukova dumka, s. 232–272.
8. Jaspers, K 2009, *Psykholohiya svitohlyadiiv (Psychology of worldviews)*, per. z nim. O. Kyslyuka, R. Osadchuka, Kyiv: Yunivers, 464 s.